

PAPP ENDRE

Organikus, mitologikus, vátesz

Nagy László-értelmezések kulturális szemléletünk töréspontján

Húszéves távlatból is érthető Görömbei András döbbenete Kálmán C. György *Mi bajom Nagy Lászlóval?* című pamfletje kapcsán. Rosszszívű provokációnak minősíti a Nagy László költészetét lesajnáló, azon gúnyolódó írományt (*Megjegyzések egy pamflethez*). Emlékszünk még a vádakra? Differenciálatlan és üres ez a lírai világkép, elvont általánosság, dodonai jóslatok, tartalmatlan parancsok, nevesincs problémák, a gondolati elem hiánya jellemzi. S hangot kap az azóta fényes karriert befutott minősítés: a költő-mágus-táltos szereppel való megbélyegzés. Sőt, olyan kínosan ostoba állítás is leiratik, miszerint a költő természetfölötti lénynek képzelet magát... A kritikus különös módon olvashat, állapítja meg Görömbei András, s akár visszafogottan is tarthatók ítéletei, melyekben „a megértés lehetőségétől való tudatos elzárkózás”-ról, illetve szándékos torzításról beszél. S hozzáteszi: „Újabb közírásunkban egyre gyakoribb jelenség az, hogy azokat a művészeket, akiknek alkotásaiban a közösségi sors és problémakör felismerhetően megjelenik, örülteknek, mágusoknak, küldetéses bolondoknak minősítik.”

Annyi előljáróban mindenesetre megállapítható, hogy a Nagy László ellen szegezett indulat éles nézet- és ízléskülönbözőséget feltételez. Sőt, ebben a tálalásban kibékíthetlent. Ilyesmi akkor fordul elő, ha valamiféle kulturális kataklizma történik, mely során radikálisan megváltoznak a társadalmi élet és a művelődés elvi és gyakorlati keretei, s az új értékrend elengedhetetlenül fontosnak érzi – annak károsnak hitt volta miatt – a régi lerombolását, száműzését a kulturális párbeszéből. Ekkora fordulópont lett volna a rendszerváltozás? Gyökeresen átalakította volna a művelődés szokásrendjét? Két évtized tapasztalata elég ahhoz, hogy bátran kijelenthessem: erről szó sincs. Közkeletű megállapítás ma már, hogy a magyar lakosság jelentős része továbbra is „Kádár népe” maradt igény-szintjét, az életvezetését, a világról való gondolkodását tekintve. A kulturális életben meghatározó átrendeződések nem történtek, ami a szereplőgárdát és az intézményi feltételeket illeti. Az irodalom értékrendjében és az esztétikai diszkurzusban már korábban, a hetvenes–nyolcvanas években megfigyelhetők elmozdulások, új hangsúlyok és szemléleti távlatok megjelenései. Ami mégis más volt: a politikai-ideológiai szembenállás megjelenése a művelődésben, mely a „kultúrharc” égisze alatt osztott ki fájó sebeket a küzdő felek között, mi több, feléledt a száma-

zással való érvelés és érvényesüléskeresés, az ordas eszmékkel kokettálás vádjával élő stigmatizálás, a köztudatból való kitörlés ambíciója, a diktált amnézia szégyenletes tradíciója. Ezzel párhuzamosan elkezdődött a nemzeti kulturális örökség hagyományának szétbontása, vonulatainak differenciálása, hierarchikus rendbe való kényszerítése. Nos, a Nagy László-kritika Kálmán C. György által képviselt új – az irodalmi szakmai párbeszédben elvárt illemszabályokat és metódusokat felrúgó, az érzelmi elemeket előtérbe toló hangnemet magának megengedő – változata már ennek a szembenállásnak a kifejezője és gerjesztője.

A folyamat máig tart, s talán jelenünkben tetőzik – ami az irodalmi kanonizációt illeti. Valójában – mind a költő megítélésének távlataira nézve, mind a nemzeti művelődés elvének megőrzése szempontjából – ennek van tényleges jelentősége. Az első nagy hatású irodalomtörténeti besorolás Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom története 1945–1990* című munkájában valósult meg. Erről elmondható, hogy a nyugati művelődési-poétikai-létszemléleti mintákról való kényszerű leválása miatt a magyar irodalmat visszamaradott, megkésett állapotában mutatja be, melyen belül a hagyományosnak tekintett közösségi-képviseleti elvű írásművészetet különösen megrekedtnek, a múltban ragadtnak ábrázolja. Ezen belül a Nagy László-i életmű befogadását a halála után tíz-egynéhány évvel is még mindig plasztikusnak, a közmegegyezés híjával valónak látta. Költészetének kurta leírása igyekszik tárgyyszerű lenni egyrészt – a hatvanas–hetvenes évek erkölcsi erőzítőjével szembeforduló magatartás szimbólumává lett poétáról, végtelenségig tiszta dalszerűségről, vitalitásra, erkölcsi biztonságra és a bartóki „tisza forrás” táplálta nyelvi magatartásra alapozott társas emberi autonómiáról ír –, másrészt a téma tárgyalásának kulcskérdése a személyes példa világszemléleti korszerűségének felvetése: „Vajon eléggé tágas-e a Nagy László-líra optikája ahhoz, hogy az énszemlélet olyan dichotómiáit is magába foglalja, amelyek a lírai világképzés közösségi-nemzeti horizontján túlról származnak?” A kérdés mögötti előfeltevések világosak. Első megközelítésben szembeszökő, hogy az esztétikai megítélés alárendelődik a nyugati nyelvfilozófiából származó metafizikakritika szkepszisének, amely éppúgy érinti a nyelv és a beszélő viszonyának újragondolását, mint a személyiségfelfogás naivnak minősített karteziánus hagyományát. Második megközelítésben azt sem lehet tagadni, hogy az irodalomtörténész nézőpontjából a közösségi-nemzeti viszonyítási és gondolkodási rendszer elégtelennek látszik az individualitás kultúrtörténeti aspektusából gyakorolt kritikával szemben. A teoretikus problémára adott válasz nem mondatott ki, ám ne legyenek illúzióink: a költő nem a posztmodern felfogás kegyeltje.

Míg az említett recepció – bár a részletekben való elvezéssel igazán nem vádolható – szakmailag tolerálhatónak és talán vitára késznek is tekinthető, addig az újabb kanoizálásnak látszó, sajátos műfajú és tartalmú szöveggyűjtemény, *A magyar irodalom története* már nem bánik ilyen méltányosan az alkotóval. Immár nem jut számára külön figyelem, besorolják egy zsákutcának láttott alkotásmód jelképes alakjai, Juhász Ferenc és Csoóri Sándor mellé. „Értelmezője” nem is irodalmár, hanem nyelvész, Tolcsvai Nagy Gábor. Dolgozatának címe sokat sejtető: *Szembesülés a naiv költői világépítés határaival*. A költőről alig található visszaidézhető irodalomtörténetileg vagy esztétikailag értékelhető információ. A *Gyöngyszoknya* című vers elemzése kerül terékre dióhéjban. A kifejezetten róla szóló összegzés rendkívül tömör. Néhány mondat, idézem hát: „Nagy László számára a költői szó alapvető fontosságú cselekvés. Költészetében azonban nem elsősorban a lírai, de ésszerű felszólítás uralodik, a közvetlen cselekvésre készítés, hanem a vers mint

„Kakasos fiú”

szöveg, mint nyelv különleges, mitikus erejébe, népi varázserőbe vetett hit, melynek gyökerei egyrészt a népi valóság különböző formáiban, másrészt az 1945 utáni társadalomátalakítás eredményességébe helyezett bizalomban találhatók. Az utóbbi Nagy költészetében fokozatosan eltűnt, az első ellenben felerősödött.” Ez a talán túlságosan is rövidre szabott és feltűnően felületes summázat a szövegben még három mondattal toldatik meg: „Nagy László mitikus költői világot épített föl, amelyben a megszólaló vallomástevő költő helyét fokozatosan átveszi a láthatatlan pusztító hatalmak ellen küzdő etikus személyiség. A személyes tisztaságra törekvés elbukik, mert a világ rejtett hatalmai könyörtelenek. Csak a személyes megállás marad, miképp azt a *Menyegző* vagy a *Balassi Bálint lázbeszéde* mutatja.” Ennyi hát, amit az általuk elképzelt szellemi progresszióra felesküdtöt kötet szerkesztők (Szegedy-Maszák Mihály és Veres András) az alkotóról az utókorra kívánnak hagyni. Attól tartok – emlékeimben kutatva –, egy Görömbei-szigorlaton ennyi tudással felvértezve reménytelenül küzdene a hallgató a kettesért. Viszont ha tovább olvassuk a dolgozatíró érvelését, rájövünk, hogy

mindez csak illusztrációja a végső ítélethez vezető gondolati útnak, amelynek konklúziója súlyos (vagy éppen súlytalan, tetszés szerint): Nagy László (és említett társai) ugyanis elismeri(k) a művészet politika és ideológia alá rendeltségét, távol maradt(ak) az európai irodalom fő irányaitól mind a bukás vagy a kétely „megértési feltételeinek a körvonalazásában”, mind a nyelv rendkívüli mértékben alkotó, de rá vissza nem kérdező alkalmazásában; a költészetében (költészetükben) fellelhető külső, nem irodalmi tényezők, a világra csodálkozás enyhe naivsága, a közösmagyarázat és a történelemértelmezés „néha kissé” egysíkú jellege, a személyiség kérdéseinek háttérbe szorítása mind-mind hátrányára (hátrányokra) válik. Azt hiszem, az előítéletek, az alátámasztatlan sztereotípiák és a tanulmány-szerző bántó tájékozatlansága és melléfogásai (melyek érthetetlenek, hiszen más munkái arra engednek következtetni, hogy a tanulmány szerzője ismeri a költői életmű recepcióját...), az esztétikai érték, illetve a teoretikus érvényesség szembeállításának bizarr-

sága komolytalanná teszik az efféle értékelést. Viszont leíratik egy teljes mértékben méltatlan és minden körülmények között elfogadhatatlan kijelentés is az „irodalomtörténetek” harmadik kötetében, melyet nagyon is komolyan kell venni. Veres András Szabó Dezső kapcsán ekképpen vélekedik: „Az viszont kétségtelen, hogy az általa (is) megtestesített próféta szerep Illyés Gyulától és Németh Lászlótól Juhász Ferencen és Nagy Lászlón át Csoóri Sándorig és másokig követett minta lett, s korántsem korlátozódott csak az írókra és az irodalomra. Úgy gondolom, a XX. századi magyar kultúra egyik legnagyobb teherterele e hagyomány. Hiszen egymásba játssza a művészi és a politikai érzékenységet, s ezzel mindkettő teljesítőképességét kockára teszi: egyfelől a művészi alkotást nem esztétikai szempontoknak rendeli alá, másfelől meggyöngíti a képviselt politikai célok racionális kontrollját.” Itt már a tehertereltől való megszabadulás vágya szólal meg – azaz a hagyományból való törlesztés.

Mivel bizonyítom fenti távolságtartó, illetve elmarasztaló állításaimat? Két valódi, az életmű egészét felölelő értelmezéssel, melyek leleplezik és érvénytele-

nítik az előbbi, részben gondatlanságból, részben nagyon is tudatosan elkövetett kultúraronsolást.

Görömbei András Nagy László-képének végső soron két kulcsszava van: az organikuság és a szintézis. A költő két szerves kultúrába, a paraszti-népi életvitelbe és a kereszténységbe nőtt bele. A népi-vallásos élménykörnek a szintetikus látásmóddal, egyetemességre törő szemlélettel való kitágítása vezet el az értékelés központi kategóriájához, a bartóki modell irodalmi megvalósításához. A bartókiság mint szemlélet- és alkotásmód az emberi lélek civilizációk során elhalványodott, kihagyott mélységeinek a felkutatására, a modern kultúrába való bevonására irányul, melynek során az ősit, a régít ütköztetve a jelenkorival, a létrejövő disszonanciákat legyőzve új, magasabb rendű harmónia keresése a művészi tevékenység célja. A „tisza forrás” elképzelés, azaz a jelennel szemben a múltba, a kultúra alaprétegeibe tekintés természetesen magában hordoz egy alapvető morális elhatárolást. A jelen hiányokkal, hibákkal terhes, vele szemben jelenik meg a régiség mint érintetlen, feltételezett megújító, a káros hatásoktól megszabadító értéktartomány. „Nagy Lászlóban erősen élt az a tudat – írja Görömbei András *Nagy László költészete* című monográfiájában –, hogy az emberi élet mélyebb, gazdagabb, szebb és kegyetlenebb, mint az a »lefokozott élet«, amelyik a huszadik század második felében emberi sorsként nekünk jut.” A költő kikezdehetetlen értékképzete, erkölcsi biztonsága a népi-nemzeti kultúra folyamatosságának tudatából származik. Ez magában hordozza a természettel való harmónia, a közösségi tradíciókkal összhangba hozható egzisztencia, egy elidegenedésmentes, az organikus élet lehetőségét biztosító készségek ébren tartását, illetve az „öntisztító”, megújulásra kész, vitális erők forrása lehet. A szintézis is a kontinuitást szolgálja: az időfolyamatban kibomló kollektív értelmesség hagyománytörténetébe való beilleszkedés szándéka vezérli, amolyan időszegző, magát a történet lényegét megragadni kívánó alkotói ambíciótól indítva. Az összegzéshez nyilvánvalóan a személyes élmények tapasztalataira támaszkodó gyakorlati tudás, a világ jelenségeinek és a múlt örökségének minél gazdagabb rétegeit befogadni képes asszimilációs erő, saját szimbolikus értelem- és értékvilágot teremteni képes totalitásvágy szükséges. A szintézis alapsémaként a világvég drámai dinamikájában, a létezésnek a teremtés és pusztítás küzdelmeként való tétélezésében ölt alakot. Ezen a posztulátumon bomlik ki a maga gazdag poétikai formájában az elv: a nemzeti-közösségi-emberi kérdések személyes drámaként való megjelenítésében, valóság és mítosz, tapasztalati és teremtett világ szoros egymáshoz illeszkedésében, a szürrealisztikus, illetve mitikus távlatok felé nyitottságban, az egyszeri és

általános összekapcsolásában, a lírikus látásmódjának történelmi rétegzettségében, az archaikus elemek közvetlen modernizálásában, látomásos dalokban, himnuszokban, portréversekben, rapszodiákban, rendkívüli feszültséget magukba foglaló, metaforikus költői képekben.

A Nagy László-i lírai hős küzdelmének, tragikus heroizmusának, mitikus felnagyításának, majd fennsége formálásának, a Lehetetlen képviselőjének egyértelműen egy közösségi azonosságtudatból felnövő személység magatartási modellje adja meg a kontúrjait. A költői hitvallás, mely a költészetet varázserejű, igazságtevő hatalomnak tartja, egy tradicionális kollektív tudat talajában gyökerezik. Eszmei hátterét – a naiv népi szemléletnek a természeti jelenségeket, az emberi sorsot ráolvasások, imák, bájolók, átkok stb., vagyis a nyelv általi közvetlen befolyásolni akaró ösztönössége mellett – valószínűleg a herderi nyelvfelfogásban kell keresnünk. E szerint a nyelv eredendően költői jellegű, a közös tudás eleve költői alakban létezett. Az esztétikai érzék, az erkölcsről és a szépségről vallott képzetek a nyelv által megalkotott, a hagyományból táplálkozó tudásból származnak. A gondolkodás és a nyelv összetartozásáról van szó tehát, arról a vélekedésről, hogy a költőben megnyilatkozik az anyanyelv és a benne élő saját hagyomány – melynek fellelhető legrégebb rétege egyetemesen emberi, következképpen létfilozófiai általánosításokhoz segíthet. „A költészet természeténél fogva, tehát eredendően hordozza magában a küldetést, eszményi célja van. [...] A költészet kifejező és megítélő hatalom, de nem megoldó” – illeszthető a gondolatmenetbe Nagy László vallomása. A közösségi tudás és az egyéni tapasztalat dialogikus egysége hozza magával azután az élet egyszeri csodaként, szentségként való – azaz önmagán túlmutató, rejtett értelemmel bíró – felfogását, az öntanúsítás mitologikus kiteljesítését, az élet és a nyelvben megnyilatkozó szellem törvényének összehangolását, a költészet által az ember tökéletesebb emberré emelésének poétikusan szép vágyát.

Jánosi Zoltán interpretációja rokonságot mutat Görömbei Andráséval. Az életmű poétikai jellegében, szemléleti alapvonásaiban és értékelésében egyetértnek. Ami különbözik, az a hangsúlyváltás: Jánosi Zoltán világirodalmi tendenciákat, egyetemes létszemléleti modelleket helyez saját Nagy László-képének középpontjába. A költő nála a – nyugati irodalomra a XX. században általánosan jellemző – remitológizációs poétikai vonulat egyik legjelentősebb, betetőző jellegű életművének birtokosa. A remitológizáció nem más, mint mitologikus modellek alkotása, melyek diffúz tartalmakat sűrítve, reális, történelmi és mitologikus elemek, mítosztípusok egybehangolásával a teljes létezés megragadásá-

ra, a világegész s abban az emberi léthelyzet megértésére tesznek kísérletet. Nagy László lírája az emberiség történetének legősibb mítosztípusához, az archaikus mítoszi világhoz társítható. Ennek tipológiai sajátosságai a következők: a kozmogónia elvének megjelenése; a központi hős alkatának egysége és szinkretikussága, sámáni elemei; az egyszemélyes hősebe koncentrált emberelvűség; duális szerkezetű, Isten nélküli világgép; teremtési és heroikus mítoszok képzése. A költő a magyar és délszláv s más közép-európai verbális folklórányagból hozzáférhető ún. alsó (archaikus töredék) mitológiából áramoltatja föl műveibe az ősi valóságutadat alakzatait és jelképeit. A versek világgépisége a folytonos, primér küzdést, a léttel szembeni közvetlen kiállást fejezi ki. Nem idegen tőle a samanisztikus-mágikus szemlélet, a kultúrhéroszi, demiurgoszi hősteremtés. A drámai-tragikus létkoncepció lényegi magja a káosz és a katasztrófák elleni versbeli rend létrehozása, az élet- és embervédő, harmóniateremtő elv nyelvi megvalósítása.

A költői pálya utolsó évtizede változást hozott az addigi remitologizációs költői rendszerben. Mindenekelőtt megrendülni látszott a mítoszi világmodell érvényessége. Abszurd és groteszk motívumok jelentek meg a versekben, melyek felbomlasztották a korábbi szemléleti struktúrát. Megjelent a tragikumkép telenség, az ellehetetlenülés, a cselekvés értelmetlenségének a tudata. A mitizált verzhős teremtett világának a perifériájára került, helyére ismeretlen, idegen erők nyomakodtak. Oda nem illőként egy komor, vészjósító cirkuszi világmodell, illetve a referenciális világ nyers hétköznapijának elemei tűnnek fel a mítoszi elrendezésben. A poétika-szemléleti változást Jánosi Zoltán szerint a kortárs léttapasztalat hozta magával: a létfelfogás profanizálódása, az életvitel konzumálódása, a kollektív képzetekből való kiábrándulás, az individualitás erősödése. Azonban a *Jönnék a harangok értem* című prózavers szintézisében „az életmű végső szakasza egységes mitikus történet lefutási ívébe illeszkedik”. A tragikum elve rehabilitálódik.

Jánosi Zoltán ugyanakkor az univerzális, világirodalmi kapcsolódási pontok mellett nem feledkezik meg a magyar lírában való pozicionálásról sem. Azt állítja, hogy az archaikum felé fordulás egybehangzik a magyar líratörténet társadalmi valóságára reflektáló, illetve „népi” vonulatának tanulságaival. Meglátása szerint: „Mélyre néző orientációja Bornemisza Pétertől, Balassitól a felvilágosodáson, a romantikán át Arany Jánosig, Adyig, a népi költőig, József Attiláig, majd Nagy Lászlóig, Juhász Ferencig vezető, és egyre szélesedő medrű utat képez.” Egy „mitopoétikus tudat” működését látja megnyilvánulni ebben a tradícióban. A hagyo-

mányfelfogásnak ebben a változatában nagyon fontos, hogy az archaikus egyben az egyetemest is hordozza valamilyen formában. Az ősi tapasztalat éppen ezért a legaktuálisabb gondokra adhat feleletet. Jánosi Zoltán Bartókról szólva is a régiségbe hatoló törvénykiemelést hangoztatja. Nagy Lászlót érintően ez azt is jelenti, hogy „a »bartókiság« nem csupán művészi látásmódot, hanem, akár az emberiségért, a nemzeti közösségért tenni akaró magyar lírai hagyaték, már-már eszmét is jelent számára”. A hozzá társuló kollektívumfelfogás is a maga nembeliségében, antropológiai általánosításában megjelenő embert képviseli. Amitől mégis népi, sajátos, illetve egyedi lesz, az éppen a sajátos „medialitásából”, a hozzáférhetőségének a módjából következik. Az értelmezés Nagy László írásait segítségül hívva szemlélteti ezt a beállítódást. Az alkotó szerint „a népköltészet összessége a legemberibb történelemkönyv” (*A szomszéd népek népköltésze*). „A folklór a nép kultúrájának alapja, mondhatni örök alapja, noha a társadalmi, történelmi körülmények, melyek létrehozták, úgyszólván teljesen megszűntek. Ha népköltészetéről szólunk, tudnunk kell, hogy benne teremtődtek meg először a költészet törvényei, az első kifejezések, nyelvi és ritmusbeli fordulatok, a népi és nemzeti karaktervonások” (*Lélegző elevenység*). Nagy László úgy látta, hogy a költészet, ha „sokaké akart lenni”, nem kerülhette ki az anyanyelv sajátos közlésformáit, a nép művészetéből kellett táplálkoznia. Eme „kísérletnek” a kezdetét a XIX. században látta meg, és saját jelenidejéig tartónak tudta. A mélyfolklór üzenete, az embert a létezésben eligazító „törvénytár” elvi rendszere a hagyományt mint kontinuitást, a saját közösségre szabott előzetes létmegértésként ismeri el.

A költői életművel szembeni fenntartások, illetve az egyértelmű elutasítások – mint nyilvánvalóvá vált – a bemutatott változatokban nem vitaképesek az azt messzemenően elismerő értékelésekkel. Az utóbbiak magas szakmai színvonalon kidolgozott értelmezések, míg előbbieket csak megengedő gesztussal nevezhetők egyáltalán esztétikai célú befogadásnak. Irodalmon kívüli tényezőket emlegetnek? A társadalmi reflexió idegen az irodalomtól? De akkor mi a helyzet Dante *Divina Commediájával*, Joyce *Ulyssesszével*, Esterházy *Kis magyar pornográfiájával*, Petri György költészetével? A személyiség kérdésének visszaszorítása? Nagy Lászlónál? Tetszettek olvasni a verseit? Különösen megmosolyogtató, hogy amit az egyik perzekutor, Kálmán C. György hiányol – ti. „konkrét társadalmi kérdésekre adott választ nem érdemes várnunk ezektől a szövegektől” –, azt a másik, Veres András azonnal le is füleli. Miféle kritikák azok, amelyek olyan szemléletformát és poétikát kérnek számon egy művön, aminek az nem akar megfe-

lenni? Hogyan is lehetne esztétikai befogadásnak nevezni őket, ha alárendelik a szépség és a művészi érték mibenlétének vizsgálatát egy metafizikaellenes kultúrákritikára alapozott, a nyelvhasználat, a személyiségfelfogás és az identitástételezés krízisét megszólaltató, elvont teoretikus problémahalmaznak. Miként is illeszkedhetnek ezek a magyarázatok a XX. század második felének magyar irodalomtörténetét feldolgozó kultúrtörténeti párbeszédbe, ha művelődésünk történeti jelenségei között ideologikus alapon szelektálnak, eldöntve, mi érdemes a kollektív emlékezetben való megőrzésre, s mi nem. Nagy László költészete számukra elavult, mert elméleti kérdéseikre nekik nem tetsző válaszokat ad. Felejtésre ítélt, mert kultúraszemléletük radikálisan más, mint az övé.

Mire gondolok? Vegyük sorra a kritikákat életre hívó elvi kifogásokat, melyeknek gazdag tárháza a már emlegetett ál-irodalomtörténet! Tagadják a világ egységes, teljességre törő szemléletét. Elvetik a művelődés szerves folytonosságának a tudatát. A személyiség azonosságának, épségének fenntarthatóságával szemben mozgó identitásról, a szubjektivitás rögzíthetlenségéről beszélnek. Az énszemlélet közösségi megalapozottsága, illetve a kollektívummal való harmónia lehetősége ellen szólalnak fel. Megbélyegzik a nemzeti-közösségi autonómia elvét. Az individuális léttapasztalat és a nemzeti közösségélmény minduntalan opozícióba kerül általuk. Viszonylagosítják az értéktudatot, elbizonytalanítanak minden, az abszurdnak tekintett személyes léten túlmutató értelemkeresést. Hogyan is

írta Veres András? „Errefelé nem a szabad személyiség, hanem a nemzeti közösség kialakítása volt a cél, s ennek perspektívájából másfajta értelmet nyert az irodalom: a nemzet ébresztőjének, tanítójának és lelkiismeretének tekintette a közvélemény-formáló értelmiség.” A nemzeti gondolat tehát eredendően elnyomó, a személyes szabadság korlátozására szövetkezett eszmenrendszer. A közösségi ethosz körül mindig van valami gyanús, valami tisztázatlan. Nem irodalmunk politizálásáról vagy elmaradottságáról van szó tehát, nem szakmai egyet nem értésről, értelmezői vitáról beszélünk – ezek csak alibik, a lényegét elfedő szölamok –, hanem a közösségi összetartozás-tudatról és -akaratról, a nemzeti kulturális identitás lehetőségéről. Az ettől való félelem orvoslása persze nem az irodalomértelmezés feladata, hanem korszakos történelmi, társadalmi és kulturális gond. Ha valaki a nemzetre úgy tekint, mint kirekesztő, erőszakosan asszimiláló, homogenizáló struktúrára, akkor abból az értéktudat és a nemzeti jelleg (vagy egyáltalán kötődés) merev szétválasztása, külföldi mintákat követő, individuális alapú műveltségbeli centrum és provinciális közösségi elvekbe ragadó, bezárkozó periféria tételezése következik. Amennyiben az identitásukban meghatározhatatlan egyének mozaikszerűen elrendeződő, laza kötelékekkel egymáshoz kapcsolódó kulturális hálózata váltja fel a kultúrnemzeti egységelvet, akkor majd nem csak Nagy Lászlóra, hanem magyar irodalomtörténetre sem lesz szükség.

Így lesz?

Szécsi Margit